

GALAMBOS ATTILA

*A szabadságra és autonómiára nevelés fontosságának elemzése
a magyarországi civil szervezetek globális nevelés programjának
aspektusából*

*Az oktatásban a filozófia nincs napirenden, a történelem leredukálódott a királyok személyiségére. A tudásközpontú tanítás adatokat közöl és nem világít rá az összefüggésekre. A politikusok diplomát szereztek pusztításból. A művészi tanulók alulképzettek... Már csak **rajtuk** múlik, hogy kiválasszák a kiválasztotakat, akik megkeresik a pénzt az úszómedencére.*

DAVE PATCHETT

BEVEZETŐ

(Unokaöcsém élete a globalizált világban (net, banán, csoki) – Ökológiai lábnyom és a fenntartható fejlődés... illetve fejlesztés – Hiszti-faktor – Szemetesbe dobott pizzás doboz)

Unokaöcsém kilenc éves. Van mobiltelefonja, e-mail címe, Iwiw profilja. Délutánonként amerikai rajzfilmeket néz a televízióban, török együttesek klipjeit figyeli zenecsatornákon és japán szoftvereket használ a számítógépén. Volt a párizsi Disneyland-ben, ahová átrepült édesapjával. Két nyelvet tanul az iskolában, ahová majdnem minden nap autóval viszik. Néha a McDonald'sban, néha kínai étteremben eszik, de gyakran spanyol banánt, lengyel sajtot, román vajkrémet fogyaszt. Coca Colát iszik, aminek üres műanyag palackját nem a szelektív hulladékgyűjtőbe dobja, és még véletlenül sem „tapossa laposra”. A ruháit Thaiföldön varrják, cipőjét pedig Koreában. Csokoládéja talán olyan országból jött, ahol a gyerekek soha nem ettek édességet.

Mikor megkérdeztem tőle, tudja-e kik készítik a ruháit, tudja-e mennyit utazik az a banán, amit jóízűen majszol, és ez az út mennyi energiát emészt fel, tudja-e mennyi pénzért dolgoznak azok, akik leszedik neki a banánfáról, vagy azok, akik a cipőjét varrják, van-e fogalma róla mennyi mérges gázt bocsátott ki az a repülő, amely Franciaországba vitte, ismeri-e az *ökológiai lábnyom* vagy a *fenntartható fejlődés* fogalmát, tudja-e mi a különbség a multinacionális és transznacionális cégek között (miközben folyamatosan azok termékeiért rágja szülei fülét), meg tudja-e fogalmazni mit jelent a „globalizáció” kifejezés, akkor csak kérdően néz rám. Édesapja pedig megkér, hogy ne terheljem feleslegesen a gyereket butaságokkal. Pedig a cégek a gyerek hiszti-faktorára építik reklámkampányaikat, hogy testvérem

minden felesleges vackot megvegyen a neki.¹ Mindkettőjük (mindannyiunk) életét behálózta a globalizáció, minden átkával és áldásával együtt.

Egy globális struktúrában ébredünk, abban élünk nap mint nap, és mikor ki-kapcsoljuk az Ikeában vásárolt, egy koreai gyárban összerakott kislámpánkat, majd álmra hajtjuk a fejünket, talán a globalizációról álmodunk. Az én unokaöcsém pedig nem tudja mit jelent ez a szó. Pedig a globalizációs folyamat és a hatásainak feldolgozása tanulható, tanítható.

Unokaöcsém egy olyan generáció tagja, amelyik iszonyatos nehézségekkel kerül majd szembe nem is olyan sokára, legyen akár szó gazdasági, kulturális, társadalmi vagy környezetvédelmi szempontokról, amiket ráadásul ő maga is (és én is, és mi is) előidéző(ünk). Míg ezeket megfelelő neveléssel rendezhetnénk.

Ezt a rendszert a szemetesbe dobott pizzás dobozokkal tartjuk fenn!

AZ AUTONÓMIA ÉS A SZABADSÁG

(Tudatosságra való nevelés igénye – Autonómia, szabadság, felelősség – Megoldási javaslatok – A Banán – Amerika platóni eszményei – Pozitív szemlélet az erőszakkal szemben)

Az igény, miszerint az unokaöcsémhez hasonló gyerekek tisztában legyenek a körülöttük lévő problémákkal, vagy az, hogy tudatosuljon bennük cselekedeteik hatása az egész világra, nem csupán az én szubjektív igényem, amivel szerencsétlen gyereket idegesítem. Vég nélkül lehetne sorolni a figyelemfelkeltő akciókat és konkrét megoldási javaslatokat,² melyek egyértelművé teszik, hogy egyrészt nem lehet az állami intézményektől a teljes és tökéletes megoldási terv kidolgozását és végrehajtását várni, másrészt pedig a globális rendszerben élő személyek felelősségének legalább olyan komoly hatásúnak kéne lennie, mint az esetleges állami beavatkozása (sőt!).

Míg a bukott kezdeményezések sírjai fölött rekviemet mondó anarchista, kommunista, nacionalista vagy vallásos csoportok feloszlatják magukat, esetleg egy,

¹ A hiszti-faktorról és a gyerekmarketingről részletesen lehet olvasni JOEL BAKAN: *The Corporation* és NAOMI KLEIN: *No Logo* című könyveiben.

² A figyelemfelkeltő akciók közül megemlíthetők a napjainkban egyre gyakrabban készülő dokumentumfilmek (pl.: Globál Projekt filmek: <http://www.globalprojekt.hu>, Michel Moore filmjei, Leonardo DiCaprióval reklámozott *Utolsó óra* című alkotás stb.); a civil szervezetek számtalan direkt akciója, tüntetése; kiadványok megjelentetése. Konkrét megoldások lehetnek akár a Fair Trade (méltányos kereskedelem, ami elsősorban az élelmiszeripar méltányosítására törekszik (lásd: *Útmutató a méltányos kereskedelemhez* című könyv), vagy a Clean Clothes mozgalom (ugyan az mint a Fair Trade csak a ruhaiparra koncentrál: www.cleanclothes.org), vagy akár az információk függetlenítése a gazdasági érdekektől (lásd: indy.media.hu, web2-es struktúra használata), de figyelemre méltó a „fenntartható építészet” koncepciója is (lásd: <http://www.egt.bme.hu/Tananyagok/Eloadasok/kornyezetmernok/km1.pdf>).

69-ben álmodott rémálomból való felébredés után a valóság öngyilkosságra sarkallja a legvadabbakat is, addig a problémák egyáltalán nem oldódtak meg. A csaldottság szavai, mert az adott individuum nem volt képes maximálisan feloldódni a világot megváltani akaró próféta attitűdjében, mivel a világ nem akart megváltozni, nem lehet többé az autonómia (vagy az autonómiára való törekvés) kánonja. Csak akkor lehet szabadságról beszélni, ha a szabadság fogalmát minden élő emberre kiterjesztjük. Súlyos ellentmondás feszül abban, ha Európa közepén a saját szabadságunk hiányáról vitatkozunk, míg számunkra elképzelhetetlen körülmények között élő emberek által előállított termékeket fogyasztunk úgy, hogy közben elnyomó rezsimeket pénzelő multicégeket támogatunk. A szabadság nem lehet egyirányú, csak az adott személy önmagát megváltani vágyó törekvése, hanem egy autonóm, tudatos, holisztikus világszemlélettel megalapozott, felelősségteljes *életmód*. Az autonómia és a szabadság ebben a kontextusban úgy függ össze egymással, hogy ha szabadságunkról akarunk beszélni, akkor ez csak a világon élő többi ember viszonyában és az irántuk érzett felelősség (mert bármily hihetetlen, globalizálódott világunkban hatással vagyunk más kontinensen élők életre, míg felelősséget – még – egyáltalán nem érzünk, nem gyakorlunk) tudatában és élésében lehet megtennünk. Ezt pedig egyfajta autonóm gondolkodásnak kell megalapoznia, mely irányítja fogyasztói szokásainkat, társadalmi viselkedésünket.

A szélsőségekkel szemben, a létező társadalomtól megcsömörlött, vagy brutalitással és robbanószerekkel történő érveléssel ellentétben a változás nem lehet (és nem is kell), hogy elvont, elitista, vagy erőszakos nézetekben manifesztálódjon. Ha a világ egyik részén éheznek azok az emberek, akik banánt természetnek nekünk, az se többet, se kevesebbet nem jelent, mint azt, hogy a világ számos részén éheznek olyanok, akik banánt szednek, ez a helyzet tarthatatlan. Ha pedig Amerika bombákkal szórja meg a világ országait gazdasági érdekek miatt, akkor vajon számít, hogy az amerikai alkotmány a platonai ideák alapján megfogalmazott szöveg?³

Életterünk minden szempontból komplexé vált, így a megoldási javaslatoknak is összetetteknek kell lenniük. Ha az autonómiát, mint társadalmi, vagy személyes attitűdöt kutatjuk, feltehetjük azt a kérdést, miszerint ha lehetséges autonómiára nevelés, akkor ezen keresztül eljuthatunk-e egy élhetőbb, szabad és önrendelkező (világ)társadalomhoz.

Nyilvánvaló tehát, hogy a világunk problémáira adott lehetséges magyarázatoknak és megoldási javaslatoknak magától értetődően kell fundamentumként tartalmazni azt a tényt, hogy több lényeges szempontból nemzetköziesült rendszerben élünk. Azok az eszmék, melyek bizonyos földszeleteket, embercsoportokat, országokat le szeretnének szakítani erről a globális rendszerről, nem csupán azért életképtelenek, mert állításaik figyelmen kívül hagyják a gazdasági, kulturális, társadalmi és információs globalizációt, hanem mert szélsőségesen kirekesztő

³ Bővebben: BOROS JÁNOS: *A demokráciai filozófiája*, Pécs, Jelenkor Kiadó (Dianoia sorozat), 2000.

attitűdjük miatt az autonómia azon igényét gátolják, miszerint *igazságot kell szolgáltatni mindenkinek*. Joschka Fisher, volt német külügyminiszter szavaival élve: „Európa jó hely élni: a problémáink a gazdag emberek problémái.”

Ha tehát a globalizáció okozta, vagy a globalizáció hatására felszínre került problémákat – melyek akár nemzetköziesek, akár lokálisak – összevetjük az autonómia fogalmával, akkor egyrészt „átfogó” nézőpontokat kell felvetnünk, másrészt nem csupán egy megoldási javaslatot kell vázolnunk, mivel ebben a bonyolult összefüggésű rendszerben több lehetséges megoldási javaslat is célravezető lehet akár egy problémára is.

Véleményem szerint a civil szervezetek munkájában megvalósuló oktatási program, melynek keretében a képzett aktivisták nem-formális és kooperatív módszerekkel feldolgozott, kritikai globalizáció-oktatása, érzékenyítheti a diákokat a bajok megoldására. Ezáltal fel tudnak készülni ezekre, és tudatosan bennük, hogy aktív részesei a – legtágabb értelemben vett – környezetüknek. Ezáltal egy olyan oktatási jövőkép vizionálható, melyben a diákok a valós problémákat tanulják az iskolában, melyekre maguk is megoldásokat találhatnak, szemben a mostani lexikális tudásra, versenyhelyzetre, elidegenedésre épülő oktatási gyakorlattal. A globális nevelésnek hívott oktatási program egy lehet a megoldások közül. Munkámban röviden bemutatom ezt a programot, mely a bukott forradalmárok csalódott peszsimizmusát kizárva, mégis forradalmi szemérettel megáldva, akár az oktatásügyet is reformok elé állíthatja. Hogy ezt bizonyítani tudjam, előljáróban vázolom a globalizáció okozta konfliktusok rövid összefoglalását, illetve eszmetörténeti hagyományait. Ezekhez illesztve leírom a globális nevelés történeti hátterét, koncepcióját és jövőképét, végül néhány rövid példával illusztrálom ennek a módszernek a gyakorlatban tapasztalt előnyeit és hátrányait.

GLOBALIZÁCIÓ? CSAK RÖVIDEN!

(A globalizáció fogalma – A globalizáció okozta konfliktusok feltárása – Olvasmánylista – GDP – GNP – HDI – A program indítása)

Mivel a globalizáció fogalmának számtalan⁴ meghatározásával találkozhatunk, ezért ennek tudományos igényű, hosszú magyarázatától eltekintek, de egy rövid zanzásított definíciót leírnék: a globalizáció mindenkit érintő, országhatárokon át-

⁴ A BARTA GÉZA – BLAHÓ GYÖRGY (Szerk.): *Globalizációs túlélőkönyv középiskolásoknak* (Budapest, Anthropos, 2007, 6.) című kiadvány például így ír: „Napjaink gyakran használt fogalma a globalizáció, amely a nemzeti kereteken túlmutató társadalmi-gazdasági-kulturális nemzetköziesülést, és a világ gazdasági rendszereinek egyesülését jelenti”. Kiss Endre szerint a „globalizáció olyan átfogó, mindenkit érintő egyes problémák tudománya, amelyek az egész emberiséget új módon, kvalitatívan, tendenciájukban egyenesen egzisztenciálisan is érintik”. Helmut Schmidt pedig négy rövid, személyes példával írja le a globalizáció jelenségét, melyek az információk nyílt áramlására, a gazdaság globalizálódására, a távolságok megtételére szánt idő rövidegére és a pénzmozgások összefonódására utalnak.

ívelő, nemzetköziesült *jelenség*, ami sok előnyösnek vélt jellemzője mellett, számos komoly problémát okoz az emberiségnek, akár egy adott megnyilvánulásán belül is (például a repülőgépek rendkívül környezetszennyezőek, de mégis lerövidítették a világban lévő távolságokat), azaz lehetetlen a „jó és rossz” ellentétpárjába helyezni. A globalizációt kritikai szempontból vázoló, alternatív globalizációt hirdető civil szervezetek és aktivisták munkáit alapul véve.

A modern társadalom máig használható kritikája már a múlt század elején elkezdődött, így napjaink civil szervezeteinek a globalizációt és jellemzőit bíráló állításai ezekben megfelelő ideológiai alapokat találhatnak. Konrad Lorenz a civilizált emberiség nyolc halálos bűnét határozza meg,⁵ A. Huxley tizenkét pontba szedett manifesztumában szólítja meg a világot,⁶ az Anthropolis Egyesület szintén tizenkettő konkrét pontban vázolja a világ problémáit,⁷ a HAND Nemzetközi Humanitárius és Fejlesztési Civil Szövetség pedig a nemzetközi fejlesztéspolitika kudarcának négy problémáját emeli ki.⁸ Természetesen listám a teljesség igénye nélkül állt össze, csupán éreztetni kívántam, hogy a modern civilizáció válságát boncolgató írások már nagyon régóta léteznek.

Az említett pontok között vannak átfedések, de az elmondható, hogy a szerzők által felsorolt és kifogásolt gondok nem csupán GDP-ben mérhető gazdasági tényezőkről beszélnek, bár politikusaink szeretnék velünk elhitetni, hogy a problémák megoldása, mindennapi boldogságunk, sőt mind a hatmilliárd ember jóléte csupán pénzkérdés.

A szegénység mérésére a GDP és a GNP mellett más, új keletű mutatók is léteznek: a Mahbub ul Haq pakisztáni közgazdász által kidolgozott rendszer, a HDI (Human Development Index – Emberi Fejlődés Mutatója) például differenciáltabb képet próbál adni a társadalmi jólétről, mivel a GDP mellett (ami nem sokat mutat egy adott országra jellemző szociális, vagy emberi jogi viszonyokról) figyelembe veszi az a) az egészségügyi viszonyokat, b) a születéskor várható élettartamot, c) az írni-olvasni tudást, d) az iskolázottság szintjét. Ez a mutató jobban meg tudja fogalmazni azokat a fejleszteni való célokat, mint például az autonómia, a szabadság vagy az igazságosság, melyek a neoliberais és európai/amerikai gazdasági fejlesztéspolitikájában csak a jövedelem bővítésének következményeként jelennek meg. Míg az intézményesített oktatásban a GDP és GNP fogalmával foglalkoznak a diákok (mert azt talán túlzás állítani, hogy meg is tanulják), tapasztalatból állíthatom, hogy a HDI-ről még a tanár sem hallott.

⁵ KONRAD LORENZ: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*, Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2001.

⁶ ALDOUS HUXLEY: *Visszatérés a szép új világhoz*, Budapest, Dee-Sign Kiadó, 2000.

⁷ FRIDA BALÁZS: *A világ 12 problémája és amit te tehetsz*, Budapest, HAND-Anthropolis, 2007.

⁸ *Mi közünk hozzá? – Sajtó kézikönyv.*

A GLOBÁLIS NEVELÉS TÖRTÉNETE (MEGALAPOZÁS)

(Történeti ív /'72, '82, '90, '92, 2000/ – Fenntartható fejlődés helyett fejlesztés – Millenniumi Fejlesztési Célok)

A globális nevelés története nem tekint vissza hosszú múltra, még úgy sem, ha önkényesen olyan eseményeket is megemlítünk ebben a visszatekintésben, amelyek nem tartoznak szervesen a globális nevelés koncepciójának kidolgozásához vezető úthoz, de a program aktualitását és fontosságát megerősíthetik. Felsorolásomban csak a globális neveléssel foglalkozó kiadványok által megemlített történelmi momentumokat emelem ki, hiszen az köztudott, hogy számtalan konferencia, szimpózium foglalkozott, foglalkozik a globális válságokkal.

A globális nevelés kidolgozásában és a gyakorlati munka elvégzésben két fontos tényező játszott (játszik) szerepet, melyek kölcsönösen inspirálták (inspirálják) egymást. Egyrészt a nagy, nemzetközi intézmények,⁹ másrészt a lokális szinten működő, nem kormányzati civil szervezetek (melyeket jobb híján hívhatunk Non-Governmental Organizationoknak, azaz NGO-knak).

Az 1972-ben, Stockholmban összehívott ENSZ konferencián fogalmazták meg először a környezet és a társadalom világméretű válságának problémáját intézményszerű szinten. A világszervezet, miután részletesebb vizsgálatot tartott ebben a témában, életre hívta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, melynek elnöke Go Bruntland, norvég politikusasszony volt.

A társadalmi nevelés a globalizáció által meghatározott újszerű kihívásokat egy 1974-ben, az UNESCO által megfogalmazott definíció is leírja:

„A Nevelésnek az emberi személyiség teljes fejlesztésére, valamint az emberi és alapvető szabadságjogok elismerésének megerősítésére kell irányulnia. Támogatnia kell a nemzetek, rasszok és vallási csoportok közötti megértést, toleranciát és barátságot.”

A Környezet és Fejlődés Világbizottság 1987-ben kiadott *Közös Jövőnk* című jelentése már tartalmazza a **fenntartható fejlődés**¹⁰ fogalmát, mely hívó szóvá és a civil szervezetek társadalmi kommunikációjának egyik alapdefiníciójává vált. (A másik ilyen fontos definíció az **ökológiai lábnyom**,¹¹ hiszen ezen a két fo-

⁹ Európai Unió, ENSZ, Európai Tanács.

¹⁰ A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely biztosítani tudja a jelen szükségleteinek kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk lehetőségeit saját szükségleteik kielégítésére. A fogalom a fenntartható gazdasági, ökológiai és társadalmi fejlődést jelenti.

¹¹ Általam eddig olvasott legkorrektebb megfogalmazása az ökológiai lábnyomnak Boda Zsolté: „Az ökológiai lábnyom bonyolult módszertanon alapuló, igen eredeti koncepció, amely földterület egyenértékre számolja át az emberiség környezetterhelését és erőforrás-felhasználását. Egy ember ökológiai lábnyoma tehát azt mutatja meg, hogy mekkora biológiailag hasznos területet igényel az, ahogyan él – az általa elhasznált erőforrások előállításáról és az általa termelt szennyezés befoga-

galmon keresztül érezhetjük és mérhetjük a saját túlfogyasztásunkat, mely egy igazságtalan rendszert tart fenn, és az ezek alapján lemért adatok legitimálják a változás azonnali igényét.) Természetesen a fogalomhasználat és a (politikai) korrektségre való állandó, mániákus törekvés megkívánja, hogy a felbukkanó terminusokról állandóan vita folyjon. A fenntartható fejlődés önmagában nem elegendő meghatározás, hanem a fenntartható fejlesztés kiegészítésére szorul. A fejlődés a cél, míg a fejlesztés a módszer lehet. A közgazdász-filozófus szupersztár Amartya Sen szerint a fejlődés egy olyan folyamat, ami során bővül a szabadság, amit az emberek ténylegesen élveznek. Megemlíteném, hogy az indiai Sen szintén nem GDP-ben méri a szabadságot, hanem a vita lehetőségben, társadalmi és gazdasági szerveződések ellenőrizhető működésében vagy akár a polgári jogokban.¹²

Az Európai Tanács által 1990-ben, Lisszabonban létrehozott Észak-Dél Központ, hivatalos nevén az Európai Központ a Globális Egymásrautaltságért és Szolidaritásért (European Centre for Global Interdependence and Solidarity) koordinálja a Globális Nevelési Programot. Az Észak-Dél Központ legfontosabb céljai közé tartozik, hogy fejlessze az egymásrautaltsággal kapcsolatos oktatást és információáramlást a világ polgárai között. Összetett tevékenysége Európa mellett Afrika, Ázsia és Latin-Amerika országaira terjed ki.

Az ENSZ 1992-ben, Rio de Janeiróban tartott konferenciáján – mely mérföldkőnek számított a környezet védelmének és a környezeti nevelés előremozdításának érdekében – a tízezer fős nemzetközi küldöttség több közös dokumentumot és két egyezményt dolgozott ki:

- A „Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről” a fenntartható fejlődés 27 alapelvét tartalmazza;
- A „Feladatok a XXI. Századra (Agenda 21)” a környezet és fejlődés kapcsolatrendszerével foglalkozik;
- A „Nyilatkozat az erdőkre vonatkozó elvekről” az erdők környezetvédelemben betöltött szerepére figyelmeztet;
- A „Biológiai Sokféleség Egyezmény” két nagy területet ölel fel: a természetvédelmet, illetve a genetikai erőforrások biotechnikai módszerekkel való hasznosítása révén keletkező hasznos méltányos elosztását.¹³

dásáról van szó. A fogalom William Rees és Mathis Wackernagel kanadai ökológusoktól származik. Ez az érték kiszámítható egyes emberekre, csoportokra, régiókra, országokra vagy vállalkozásokra is. És egy kis számítás: <http://tavoktatas.kovet.hu/okolabnyom.html>.

¹² AMARTYA SEN: *A fejlődés mint szabadság*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2003.

¹³ Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről: <http://www.foek.hu/zsibongo/egyezm/agenda21/rionyjil.htm>, Feladatok a XXI. Századra (Agenda 21): <http://www.foek.hu/zsibongo/egyezm/agenda21/agenda21.htm>, Nyilatkozat az erdőkre vonatkozó elvekről: <http://goliat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/kornyezetvedelem/Fogalomtar.doc>, Biológiai sokféleség egyezmény: <http://biodiv.kvvm.hu/convention>

2000-ben 189 ENSZ tagállam kötelezte el magát, hogy 2015-ig egy nyolc pontban megfogalmazott programot hajt végre. A tervezet neve Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals /MDG/) és a globális nevelés program céljainak egyik alappillére.¹⁴ Az ENSZ döntése értelmében ezeket a célkitűzéseket a civilek bevonásával lehet megvalósítani. (Természetesen az MDG célkitűzései és az eddig elért /pontosabban el nem ért/) eredményei 2008-ra még nem hozták el a földi Kánaánt. Például az IMF és a Világbank, mivel ezek a szervezetek is beleszólhatnak a fejlődő országok segélyezési programjaiba, saját előnyeiket szem előtt tartó intézkedéseket követelnek, olyanokat, mint a teljes piacnyitás, liberalizáció, privatizáció és a szociális szolgáltatások leépítése. Arról nem is beszélve, hogy dollármilliók tűnnek el valahová.¹⁵)

Ugy tűnik az MDG elméleti kidolgozása után az ENSZ öltönyös tudorai hátradőltek a székeikben, és kidobták az amúgy is mindig lelkes civileknek a feladatokat. Mintha a nagy nemzetközi szervezetekben tevékenykedő embereknek nem lenne más feladata, mint kitalálni, hogy mit kéne tenni, de a gyakorlati részt oldják meg mások. Ők megkapták a fizetést, köszönik szépen.

A GLOBÁLIS NEVELÉS DEFINÍCIÓJA

(Definíciók I.-II.-III. – Maastricht – Hat plusz egy pont – Nem-formális)

A magyarországi (és más országok) civil szervezeteiben láthatóan munkál egyfajta világmegváltó attitűd. Fiatal, lelkes, gyakran ingyen, de leginkább fillérékért dolgozó aktivistákat tömörítő szervezetek próbálják erejüket megfeszítve felhívni a figyelmet a problémákra, és arra ösztönözni az embereket, hogy próbáljanak meg változtatni, mindezt a legváltozatosabb témákban és a legváltozatosabb módokon. A már említett vágy a világ megváltására a globális nevelés meghatározásaiban is megmutatkozik. Mivel a globális nevelés gyerekcipőben jár hazánkban, ezért az a faramuci helyzet állt elő, hogy legalább három, de talán még több használatban lévő definíciót lehet találni; legalább minden szervezet használhatja a habitusának legmegfelelőbbet.

Összekeverve az UNESCO '74-es, fentebb említett neveléssel kapcsolatos definícióját az UNCEP majd húsz évvel későbbi meghatározásával, ami a nevelést,

¹⁴ Millenniumi Fejlesztési Célok: 1. A súlyos szegénység és éhínség leküzdése; 2. A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás; 3. A nemek közötti esélyegyenlőség előmozdítása; 4. A gyermekhalandóság csökkentése; 5. Az anyák egészségének védelme, a gyermekágyi halálozás csökkentése; 6. A HIV/AIDS, a malária és egyéb betegségek leküzdése; 7. Fenntartható fejlődés környezeti szempontból; 8. A világ országainak együttműködése a fejlődés érdekében.

¹⁵ Az MDG megvalósításának kritikájáról bővebben: BALOGH RÉKA: Félig teli vagy félig üres? – a Millenniumi Fejlesztési Célok. In: FRIDA BALÁZS (Szerk.): *Egyenesen a globalizációról – Célkeresztben a Millenniumi Célok.* Anthropolis 4.1-2., Budapest, Anthropolis, 2008.

mint eszközt írja le (melyen keresztül az egyének és társadalmak kiteljesíthetik önmagukat, emellett az oktatás feladatául szánja, hogy tudatosítania kell a fenntartható fejlődés fogalmát, és hozzá kell segítenie az embereket, hogy a környezeti problémákkal, illetve a fejlődéssel együtt járó nehézségeket leküzdhessék¹⁶), akkor részben el is jutottunk az úgynevezett maastrichti¹⁷ deklarációban lefektetett, már globálisnak nevezett nevelés definíciójához. Tapasztalataim szerint ezt a meghatározást használják a legszívesebben azok, akik a globális neveléssel foglalkoznak. A deklaráció szerint a

globális nevelés olyan nevelés, amely kinyitja az emberek szemét, kitárja lelkiüket a világ realitásai felé és ráébreszti őket, hogy létrehozzanak egy olyan világot, melyben az igazság, a méltányosság és az emberi jogok mindenki számára elérhetőek.

Szerencsére a maastrichti deklarációban megadtak egy hétpontos tervezetet is, mely meghatározza, hogy a globális nevelés programjának milyen területeket kell érintenie:

- Oktatás és képzés a fejlődésért
- Emberi jogi oktatás
- Fenntarthatóságért nevelés
- Békére nevelés
- Interkulturális tanulás
- Polgárrá nevelés

Ezekon a pontokon kívül meg lehet még említeni a *környezeti nevelés, környezet-tudatosságra nevelés* paradigmáját is, ahogy azt például a *Globális nevelés – Oktatócsomag fiatalok iskolai és iskolán kívüli neveléséhez*¹⁸ is megteszi.

A magyarországi szervezetek is több meghatározást használnak a globális nevelésre vonatkozóan. Az első magyarországi definíció szerint, ami az *Ugródeszka* című, csak interneten olvasható magazinban jelent meg, „a globális nevelés (Global Education) egy főként **nemformális** tanulási formaként és gondolkodási módként arra ösztökéli a benne résztvevőket, hogy aktív állampolgárként fedezzék

¹⁶ Education should be recognized as a process by which human beings and societies can reach their fullest potential. Education is critical for promoting sustainable development and improving the capacity of the people to address environmental and development issues.

(UNCEP 1992: Agenda 21, Chap. 36: Promoting Education Public Awareness and Training

¹⁷ Maastrichti Deklaráció: http://www.coe.int/t/e/north-south_centre/programmes/3_global_education/b_Maastricht_Declaration/Maastricht_Declaration.pdf

¹⁸ BERECZ ÁGI (Szerk.): *Globális nevelés – Oktatócsomag fiatalok iskolai és iskolán kívüli neveléséhez*. Pécs, Zöld-Híd Alapítvány, 2006, 14.

fel a kapcsolatokat a helyi, regionális és globális szintek között, és vegyék fel a harcot az egyenlőtlenségekkel szemben.”¹⁹

A *Globális nevelés – ahogy mi csináljuk* kiadvány leírása alapján a globális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert – társadalmi, gazdasági, technológiai, politikai, demográfiai és környezeti – egyenlőtlenségek, globális folyamatok megismerését szolgálja. Ezt egy dinamikus, aktív tanulási folyamat, szemléletformálás keretében éri el, mely az állandóan változó globális társadalom, ezzel kapcsolatban az *én* és tágabb környezete viszonyára fókuszál. Globális folyamatokban értékeli az egyén helyét, szerepét, esetleges felelősségét és feladatait. A megismerés útján nyitott gondolkodásra, kritikus szemléletre, globális szolidaritásra, felelősségvállalásra és tudatos cselekvésre sarkall. A globális nevelés célja az attitűdök és kompetenciák fejlesztése annak érdekében, hogy az egyén érzékenyebbé váljon, társadalmi részvétele növekedjen, valamint a jövő generációk iránti felelőssége kialakuljon.

Ezek fényében én is veszem a bátorságot és egy, a fentebb felsorolt meghatározásokból megalkotom a saját, a többiből összegyúrt definíciómat, mely megfelelő módon illeszkedik a címben meghatározott csapásirányhoz: a globális nevelés egy interdiszciplináris alapokon nyugvó oktatási struktúra, mely nem-formális, kooperatív pedagógiai stratégiákat, projekt módszereket alkalmazva érzékenyíti a fiatalokat és hívja fel figyelmüket a globalizáció okozta problémákra, és arra ösztönzi őket, hogy ezek megoldásában aktívan részt vegyenek. Mindezt azért, hogy holisztikus szemléletmóddal, tudatosan, önállóan, és a globális függőségek teljes tudatában egy fenntartható világot építsenek, melynek szerves részei. Ehhez szükséges, hogy kreatív, autonóm, kritikai, és tudatos polgárok legyenek, elfogadva, hogy mint emberek, szerves egységként a természet integráns részei.

AZ ALTERNATÍVA

(Memorandum – Formális - nem formális - informális – A játszótér – Segédeszközök)

Zrínyi Miklóssal és a szinusztétellel leterhelt, napi ötször-hatszor negyvenöt percre bezárt, szakértőkkel készített reklámokkal manipulált gyerekeknek nagyon nehéz olyan használható információkat átadni, ami a globalizációval kapcsolatos, nem a NAT része és még az érdeklődésüket is felkelti. Gondolkodásuk az adatok kritika nélküli feldolgozására állt rá. A globális nevelés pedagógiai koncepciójában ezért ideális technika a nem-formális, kooperatív és projekt-foglalkozások, mely technikákat vagy együtt, vagy külön használva optimalizálni lehet a kívánt hatást, ami a gyerekek érzékenyítése a globális problémákra, felelősségük tudatosítása és aktivizálása.

¹⁹ *Ugródeszka*, 38. sz., 2004 dec.; elérhető a BOCS Alapítvány honlapjáról (<http://www.bocs.hu>).

Az Európai Bizottság 2001-ben kiadott Memoranduma hívta fel a figyelmet a különböző tanulási módok (formális, nem-formális, informális) jelentőségére, úgy, hogy ezeket a módokat egy szinten kezelte:

Napjainkig az oktatáspolitikai gondolkodásmódot, az oktatási és képzési ellátás módjának alakítását és az emberek tanulásról alkotott képzetét a formális tanulás uralta. Az egész életen át tartó tanulás kontinuumára által egyre teljesebben jelenik meg látókörünkben a nem formális és az informális tanulás is. A nem formális tanulás természetéből adódóan kívül esik az iskolákon, főiskolákon, képzési központokon vagy egyetemeken. Rendszerint nem tekintik »igazi« tanulásnak, és nincs nagy forgalmi értéke a munkaerőpiacon. A nem formális tanulást ennél fogva általában alulértékelik.²⁰

Tót Éva egyik publicisztikájában a következő különbségtételt fogalmazza meg:

Formális tanulás alatt azt a tevékenységet értjük, amelyben az életkor szerinti hierarchiába rendezett tanulócsoporthoz, erre feljogosított és kiképzett oktatók irányítása alatt tanulnak, a képzés célja, tartalma, időpontja, helyszíne és módja részletesen szabályozott. Ezzel szemben a nem-formális tanulás körébe sorolhatók azok a foglalkozásszerűen képzést folytatók által irányított, az iskolarendszerű képzésen kívül szervezett különféle tanfolyamok, szemináriumok, vagy hasonló keretek között szerveződő tevékenységek, amelyeknek célja ismeretek átadása, a képességek ill. a személyiség fejlesztése. A formális- és nem-formális képzésre egyaránt jellemző a szervezethez és irányítottsághoz.²¹

A már említett Memorandum ezeket a pontos meghatározásokat adja:

Formális tanulás: oktatási és képzési intézményekben valósul meg, és oklevéllel, szakképesítéssel ismerik el.

Nem formális tanulás: a rendes oktatási és képzési rendszerek mellett zajlik és általában nem ismerik el hivatalos bizonyítvánnyal. A nem formális tanulás lehetséges színtere a munkahely, de megvalósulhat civil társadalmi szervezetek és csoportok (pl. ifjúsági szervezetek, szakszervezet, politikai pártok) tevékenysége keretében is. Megvalósulhat a formális rendszert kiegészítő szervezetek vagy szolgáltatások révén is (pl. művészeti, zenei kurzusok, sportoktatás vagy vizsgára felkészítő magánoktatás).

Ezeket Komenczi Bertalan a következőképpen egészíti ki:

A formális tanulás (formal learning) a hagyományos oktatási rendszer keretein belül történik erre a célra létrehozott intézményekben, pontosan de-

²⁰ Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. 2001, 7. <http://www.oki.hu>.

²¹ Az informális és nem-formális tanulási keretek között szerzett tudás elismertetése, ETENIM KFT, 2006, 22. http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200610/nonformalis_061010.pdf.

finiált időbeosztással, előre meghatározott tanulási tartalmakkal és szabályozott belépési, kilépési és a rendszeren belüli továbbhaladási feltételekkel. A formális tanulás szakaszait, a részvételt és a követelmények teljesítését igazoló, államilag elismert bizonyítványok zárják. A nem formális tanulás (non-formal learning) az oktatási rendszer fő áramán kívül történik, és nem mindig jellemző rá a részvétel végbizonyítvánnyal történő elismerése. Ide tartoznak a munkaerőpiaci tréningek, szakmai továbbképzések, civil szervezetek, pártok, művészeti és sportegyesületek szervezésében történő képzések, tanfolyamok.²²

Érdekes módon mindegyik meghatározás a nem-formális oktatást a formális oktatás mellett, vagy azon kívül kezeli, míg a globális nevelés célja, hogy a formális oktatást kiegészítve, új, használható tapasztalatokat nyújtson.

Ez az oktatási folyamat, ellenben a formális oktatással, nem pusztán adatközlésre szorítkozik, hanem készségek, kompetenciák fejlesztését irányozza meg, hogy a globalizáció folyamatait feldolgozhasák a célcsoportok. Ennek a célnak az eléréséhez használhatóbb módot kellett találni, mint a globalizációs folyamatok adataink közlése. Az *érzékenyítés* szempontjából a nem-formális módszer hasznosabbnak tűnhet, mint a hagyományos középiskolai tananyagok átadására szolgáló módszerek. A nem-formális oktatási módszert azonban sajátosságai miatt leginkább a gyakorlatban lehet megfigyelni és azokból leírni jellemzőit.

A nem-formális módszer mellett a globális nevelés fontos eszköze a kooperatív oktatás és a projektmódszer. A projektmódszer részletes leírásától most eltekintek, mivel Fonyódi Szabolcs a *Globális nevelés az iskolán belül és kívül* című munkájában ezt kiválóan megteszi. A módszer lényege abban áll, hogy nem csupán 45 perces tanórákon foglalkoztatják a programban résztvevő gyerekeket, hanem egy összetett, foglalkozásokból, frontális órákból, közösségi játékokból és a gyerek számára kiosztott feladatok prezentálásból álló hosszabb programban járnak körül egy témát, ami Fonyódi esetében a szegénység volt. Mivel a gyerekeknek a feladatok elvégzéséhez maguknak kellett utána járniuk a szegénység jellemzőinek, hogy prezentációjukat meg tudják tartani, illetve, mert egymástól hallottak a szegénységről, közösségi élményként élhették meg a tanulást.

A célcsoportok bevonására és az információk közlésére minden globális neveléssel foglalkozó csoport speciális módszereket ajánl. Írhatnám azt is, hogy a globális nevelés metodológiája egy izgalmas *játszóter*, állandó konstruktív vita tárgya a *játékszerek* (gyakorlatok, szituációs játékok stb.) használata.

²² KOMENCZI BERTALAN: Az Európai Bizottság memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2001-06-eu-komenczi-europai>.

Franz Halbartschlager előadása²³ szerint a globális nevelés metodológiája átfogó (holistic, de ez a kifejezés Halbartschlager szerint a világot, és benne az embereket egységként vázolja), részvételi (participatory), interdiszciplináris (Halbartschlager a transdisciplinarity kifejezést használta, de előadásában nem véltem különbséget felfedezni a két kifejezés között.²⁴)

A megváltozott világ átalakította a fiatal diákok igényét az információk, tananyagok ismertetésével kapcsolatban. Ez az új szükséglet és a globalizációs gondok komplexitása kényszerítő erővel hatott a globális nevelés program oktatási stratégiáira.

Mivel a globális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert igazságtalanságokat próbálja orvosolni iskoláskorú fiatalok bevonásával, különböző formáin keresztül a fiataloknak végig kellene gondolniuk az alapvető emberi egyenlőség kérdéseit. A globális folyamatok ismerete lényeges, de a tudás önmagában mit sem ér, ha nem társul mellé tudatosság, és nem célozzuk meg rajta keresztül az attitűdök és a kompetenciák fejlesztését, hogy a fiatalok érzékenyebbé váljanak, és társadalmi aktivitásuk növekedhessen.

A globális nevelés egyrészt illeszkedni tud a hagyományos humán tantárgyakhoz, mintegy kiegészítve azokat, felhasználva különféle alternatív oktatási segédeszközöket. Ezekre azért is szükség lehet, mert csupán kettő magyar nyelvű, nyomtatásban megjelent kiadványt lehet felhasználni a globalizáció oktatásában. Az egyik ilyen kiadvány a sokszor említett *Globális nevelés – Oktatócsomag fiatalok iskolai és iskolán kívüli neveléséhez*, rengeteg ötlettel és információval segíti egy óra felépítését, a másik pedig a *Globalizációs túlélőkönyv középiskolásoknak* című tankönyv, ami mint tankönyv, magán viseli azt a hibát, hogy a nem-formális módszerbe, véleményem szerint csak, mint kiegészítő anyagként integrálható,²⁵ bár halottam olyan esetről, mikor egy aktivista tanárnő „letanította” az egész könyvet és sikert aratott vele. Talán ebből is látszik, hogy koncepcióm a globális neveléssel kapcsolatban csak egy vélemény, nem pedig az egyetlen elfogadható út. Ha egy pedagógust képességei és tudása feljogosítja arra, hogy a globalizációt frontálisan

²³ Az előadás 2007. november 24-25-én zajlott a Csillebérci Szabadidő Központban, ahol a PLANET Alapítvány és az Osztrák Südwind szervezett Globális nevelési képzést.

²⁴ Csak a fogalmak tisztázása végett szeretnék megemlíteni egy módszert, amit képzés alatt mutattak be: A Gyémánt Metódus (Diamond Method) egy komplex készségfejlesztő játék. A résztvevők kilenc lapot kapnak, amiből hétre globalizációs problémát írtak (például: szegénység, háború és konfliktus, klímaváltozás) kettőt pedig üresen hagynak. A résztvevőknek a kilenc lapot gyémánt alakba kell egymás mellé helyezniük (egy legfelülre, kettő alá, majd három lap középre, újra kettő és végül egy alulra), aszerint, hogy melyik problémát tartják a legégetőbbben, majd alá kettőt és így tovább. Ez a módszer érdekes tapasztalatokat mutat azzal kapcsolatban, hogy mennyire különbözően gondolkodunk ezekről a problémákról. A *Globális nevelés oktatócsomag* számos ilyen metódust ajánl.

²⁵ Recenziómat lásd: a *Képzés és Gyakorlat* neveléstudományi folyóirat 2008/1. számában, vagy a <http://zofipecs.blogspot.com/2008/06/globalizcit-tanulni.html> link alatt.

oktassa, és az eredményre vezet, akkor annak hatékonyságát nem lehet megkérdőjelezni.

A felsorolt érvek mellett a projektmódszer lehetőséget biztosít arra, hogy aktivizáljuk a civil szféra termékeit. Gondolok itt például a Globál Projekt filmekre, melyek könnyen hozzáférhetőek, vagy akár a Független Média Kiadó által megjelentetett *Háborúfüggők* című képregényre, ami ideális segédeszköz lehet a háború, mint társadalmunk egy jellemezőjének oktatására.

A GLOBÁLIS NEVELÉS GYAKORLATA (NEHÉZSÉGEK)

A globális nevelés gyakorlatában nem lehet cél, hogy a gyerekek a globalizáció tudományának és annak összes részterületének terminus technikusát ismerjék. Sokkal inkább az a feladat, hogy a különböző készségfejlesztő játékok és programok segítségével rálátást nyerjenek a globalizációs folyamatokra. Ideális esetben ezek a programok úgynevezett **workshopok** keretein belül zajlanak, ahol az oktatók iránymutatása mellett, különböző feladok végrehajtása közben a diákok maguk fogalmazzák meg a világban felmerülő problémákat és azok lehetséges megoldásait, miközben mondjuk pénztárcákat készítenek Tetra Pak dobozokból. Természetesen vannak hagyományosabb előadások is, ahol az oktatók órákat tartanak. Ezek az előadások az oktatók munkaterülete (emberi jogok, környezetvédelem, tudatos fogyasztás stb.), érdeklődése és habitusa szerint változhatnak. Mindezt rendkívül fontos, hogy a globális nevelésben résztvevő szervezetek előadói ismerjék a leglényegesebb fogalmakat és azok definiálásában egyet is értse, illetve, hogy maximálisan megbízzanak egymásban. De még ezen kitételek mellett is rendkívül nagy szabadságot kapnak az oktatók a programok összeállításban.

A globális neveléssel aktívan foglalkozó szervezetek (nincsenek sokan, még úgy sem, ha ide számítjuk azokat a civil csoportokat, akik a globális nevelés égisze alatt *csupán* előadásokat tartanak saját témájukban) próbálják komolyan venni a nem-formális nevelés irányelveit. Programjaikban nem előadásokat, hanem foglalkozásokat tartanak, melyek alatt különféle „játékokat” játszanak a diákokkal, vagy ezek a játékok szerves részei a programnak.

A budapesti Ady Endre gimnáziumban az iskolanapon tartott 2×85 perces foglalkozásunkon elvileg csak olyanok vettek részt, akiknek az érdeklődését felkeltette a foglalkozás előzően megadott címe: „Menő cuccok.” Természetesen, mivel alapvetően szabadon lehetett (volna) választani a programok közül (több civil szervezet is tartott foglalkozást vagy előadást), a diákok minden erejükkel próbálták elérni, hogy egyik programon se kelljen megjelenniük. A tanár ezért a „szabadon választott” programok alatt felírta a diákok neveit, hogy ellenőrizni tudja, vajon mindenki önkéntesen választott-e magának osztálytermet.

Elismerem, becsapós címet adtunk saját foglalkozásunknak. Sok diák talán azért jelent meg, mert a divatról való diskurzust vártak a mi fogyasztókritikai foglalkozásunk helyett.

Egy lánycsoport mindent megtett, hogy minket megzavarjon.

Foglalkozásunk alatt többek között egy olyan gyakorlatot csináltunk, aminek keretében kiosztottunk a csoportoknak kártyalapokat, melyeknek az egyik oldalán valamilyen multicégnek a logója volt, de úgy, hogy a cég neve nem volt feltüntetve, a másikon pedig egy civil szervezet logója. Megkértük a diákokat és a tanárt, hogy csoportokban dolgozva írjanak le pár mondatot a képek kapcsán. Vigyáztunk arra, hogy a cégek neveit még véletlenül se mondjuk ki. Miután végeztek, megkértük a csoportokat, hogy mondják el mire jutottak. A cégek logóit (Nike, Coca-Cola, Shell, McDonald's) mindenki kivétel nélkül felismerte, a civil szervezetekét (Amnesty International, Fair Trade, Clean Clothes, és a mi szervezetünk, a Zöld Fiatalok Pécsé) pedig soha senki (máskor is használtuk ezt a gyakorlatot, az eredmények minden esetben megegyeztek az Adyban tapasztaltakkal). Miután megbeszéltük az ebből levonható következtetéseket, információkat adtunk a multikról (a Nike-ról például azt, hogy az Indonéziában és Vietnámban dolgozó alkalmazottak 1 – 2,5 dollár között keresnek naponta) majd kértük a jelenlévőket, hogy mondják el véleményüket.

A már említett, feltűnően márkás ruhába öltözött lányoknál valahol itt telt be a pohár. A kiosztott papírlapokra I love Nike szövegeket írogattak, éreztetve velünk, hogy a mindennapi életstílusuk és a mi mondanivalónk nincs összhangban. Miközben próbáltuk bevonni őket a kialakuló beszélgetésbe, az egyik lány, akit megkérdeztünk elővett egy rúzsot és a kistükrét, majd kiigazította a megfeszített munkában elmosódott sminkjét.

Mivel a globális nevelés intenzíven fókuszál a megoldásra váró helyzetekre úgy, hogy hangsúlyozza az egyén szerepét ezek megoldásában, a szemléletformálás óhatatlanul konfrontációkkal járhat. Azonban nem csak a diákokkal lehet baj.

Egy alkalommal részt vettem a Zöld Híd globális nevelés, epocha programján,²⁶ mint megfigyelő. A három hetes program témája a szegénység volt, és kiváló, végiggondolt koncepciónak tűnt. Fonyódi Szabolcs a Zöld-Híd szervezet aktivistája (aki „civilben” földrajz tanár) és az iskola egyik német-földrajz szakos tanárnője irányították a foglalkozást. Éppen Etiópiáról beszélgettek, mikor egy diák azon kérdésére, hogy mit lehetne tenni az afrikai szegénység ellen a tanárnő válaszára összerendeztem. Véleménye szerint, mivel az etiópoknak semmijük sincs ezért az egyik megoldás az ottani nincstelenség felszámolására a turizmus lenne. Persze nyilvánvaló, hogy ha fejlett országok turistái megjelenének, akkor legfeljebb a prostitúció és a kábítószerek kereskedeleme kezdene virágozni, nem pedig a szegénység oldódna meg.

²⁶ Az eseményről és a projektoktatási módszerről lásd bővebben: FONYÓDI SZABOLCS: *Globális nevelés az iskolán belül és kívül*

Egy alkalommal részt vettem a Zöld Híd globális nevelés, epocha programján,²⁷ mint megfigyelő. A három hetes program témája a szegénység volt, és kiváló, végiggondolt koncepciónak tűnt. Fonyódi Szabolcs a Zöld-Híd szervezet aktivistája (aki „civilben” földrajz tanár) és az iskola egyik német-földrajz szakos tanárnője irányították a foglalkozást. Éppen Etiópiáról beszélgettek, amikor egy diák azon kérdésére, hogy mit lehetne tenni az afrikai szegénység ellen, a tanárnő válaszára öszereztem. Véleménye szerint, mivel az etiópoknak semmijük sincs, ezért az egyik megoldás az ottani nincstelenség felszámolására a turizmus lenne. Persze nyilvánvaló, hogy ha fejlett országok turistái megjelenének, akkor legfeljebb a prostitúció és a kábítószerkereskedelem kezdene virágozni, nem pedig a szegénység oldódna meg.

De a tanár félre is értheti azt, amit a globalizációval kapcsolatban gondolnak a civil szervezetek.

Az egyik első globális nevelés foglalkozásunkat egy szakközépiskolában tartottuk, bár inkább volt a globalizációról tartott előadás, mint nem-formális foglalkozás. Az előadás végén az azt végighallgató tanár és néhány diák odajött hozzánk, majd a tanár a lehető legszélsőségesebb revizionista tébollyal összemossa kezdte magyarázni, amit mi mondtunk. Véleménye szerint be kéne zárni (nagy)Magyarország határait, hiszen képesek vagyunk eltartani magunkat. Mindezt úgy közölte velünk, hogy a gyerekek mellettünk álltak.

Persze pozitív példák is garmadával állnak. A pécsi Gandhi Gimnázium iskolásai a lefuttatott projektdélután után az alábbiakat írták nekünk, miután a világ arányaival foglalkozó játékot csináltunk végig velük, melyben felmértük, hogy egyes kontinenseken mennyien élnek, és mennyit fogyasztanak:

„Nekem az utolsó játék tetszett nagyon, mivel megtanultam, hogy vannak olyan kontinensek ahol az emberek más kontinensek termeléséből biztosítják életmódjukat.”

„A harmadik játék nagyon megdöbbentő volt számomra, hogy ki mennyit termel és a termékeket hányan és hol fogyasztják el.”

„A harmadik játék tetszett a legjobban, mert megtanultam, hogy például Európában egy ember mennyit termel és ahhoz képest mennyit fogyaszt.”

ZÁRSZÓ

Az oktatás erejébe vetett hit átível a pedagógia teljes történelmén, Arisztoteléstől kezdve Millen át a Waldorf-koncepcióig. Azonban a globalizáció olyan új helyzeteket tárt fel, melyekre újszerű válaszokat kell adni, illetve az intézményszerű oktatásba integrált, civil szervezetek és aktivistáik által gyakorolt oktatási

²⁷ Az eseményről és a projektoktatási módszerről lásd bővebben: FONYÓDI SZABOLCS: *Globális nevelés az iskolán belül és kívül*. Pécs, Zöld-Híd Alapítvány, 2008.

módszer igazán izgalmas, és az újdonság erejével ható kezdeményezés lehet. Hiszen miért gondoljuk még mindig azt, hogy egy tanórán csak egy pedagógus vehet részt, aki a tábla előtt állva ontja az igazságokat (vagy féligazságokat) magából? Ha a globális nevelés el tud érni arra a szintre, hogy az aktivisták hosszú, akár évekig tartó foglalkozásokat tarthassanak középiskolákban, összedolgozva a tanerővel, kiküszöbölhetőek lennének azok a problémák, amiket fentebb leírtam, hiszen egy iskolanapon tartott foglalkozás helyett a folyamatos munka lényegesen célravezetőbb, mérhető, és látványos eredményekkel járhat.

JEGYZÉK

- DAVID RANSOM: *Útmutató a méltányos kereskedelemhez*. Ford. *Ferenczi István, Pinczés Bálint*. Budapest, Védegylet Egyesület, 2008.
- JOEL BAKAN: *The Corporation*. Ford. *Varga Ferenc*. Budapest, Független Média Kiadó, 2005.
- FRIDA BALÁZS: *A világ 12 problémája és amit te tehetsz*. Budapest, HAND-Anthropolis, 2007.
- AMARTYA SEN: *A fejlődés mint szabadság*. Ford. *Hegedűs Judit*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2003.
- LÁSZLÓ ERVIN: *Meg tudod változtatni a világot*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002.
- UJHEGYI KATA (Ford.): *Youth X Change*. [Képzési csomag a felelős fogyasztásról.] Budapest, Tudatos Vásárlók Egyesülete, 2002.
- GRO HARLEM BRUNDTLAND: *A Környezet és Fejlesztés Világbizottság jelentése*. Ford. *Ujhelyi Kata*. Budapest, Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1988.
- HELMUT SCHMIDT: *A globalizáció: politikai, gazdasági és kulturális kihívások*. Ford. *Ara-Kovács Attila*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.
- NAOMI KLEIN: *No Logo: márkák, multik, monstrumok*. Ford. *Vágvölgyi B. András*. Budapest, Tudatos Vásárlók Egyesülete, 2004.
- UNEP: *Youth and Sustainable Consumption*. Nairobi/Párizs, 1999.
- UNESCO 2002: *Education for Sustainability From Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment*. Párizs, 2002. Magyarul: *Oktatás a fenntartható fejlődés szolgálatában, Riótól Johannesburgig. Egy évtizednyi munka tanulságai*. Budapest, OM-KÖNKOMP, 2003.
- KONRAD LORENZ: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Ford. *Gellért Katalin*. Budapest, Cartaphilus Kiadó, 2001.
- HAND: *Mi közünk hozzá? – sajtó kézikönyv*, 2008.

GLOBÁLIS NEVELÉssel KAPCSOLATOS IRODALOM

- FONYÓDI SZABOLCS: *Globális nevelés az iskolán belül és kívül*, Pécs, Zöld-Híd Alapítvány, 2008.
- BARTA GÉZA – BLAHÓ GYÖRGY (Szerk.): *Globalizációs túlélőkönyv középiskolásoknak*. Budapest, Anthropolis, 2007.
- BERECZ ÁGI (Szerk.): *Globális nevelés – Oktatócsomag fiatalok iskolai és iskolán kívüli neveléséhez*, Pécs, Zöld-Híd Alapítvány, 2006.
- Mastrichti Deklaráció:
http://www.coe.int/t/e/north-south_centre/programmes/3_global_education/b_Maastricht_Declaration/Maastricht_Declaration.pdf

INTERNET

- KISS ENDRE: *A globalizáció társadalomfilozófiájához*. <http://www.szochalo.hu/szochalotudomany/hircentrum/article/100110/750/page/1/>
- Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről*. <http://www.foek.hu/zsibongo/egyezm/agenda21/rionyil.htm>
- Feladatok a XXI. Századra (Agenda 21)*. <http://www.foek.hu/zsibongo/egyezm/agenda21/agenda21.htm>
- Nyilatkozat az erdőkre vonatkozó elvekről*. <http://goliat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/kornyezetvedelem/Fogalomtar.doc>
- Biológiai sokféleség egyezmény*: <http://biodiv.kvvm.hu/convention>
- Ugródeszka*, 38. szám, 2004. dec. <http://www.bocs.hu>
- NGOs. <http://www.meoszinfor.hu/diszkr/doc/ngo-szerepe.doc>

WWW.OKI.HU

- Memorandum az egész életen át tartó tanulásról*, 2001.
- Az informális és nem-formális tanulási keretek között szerzett tudás elismertetése*, ETE-NIM KFT, 2006.
- KOMENCZI BERTALAN: *Az Európai Bizottság memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról*. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2001-06-eu-komenczi-europai>

FILMEK

- Globál Projekt: <http://www.globalprojekt.hu>

CIVILEK

Lehet Más a Világ oldal: www.lmv.hu

Zöld Fiatalok oldalak: www.zofi.hu, www.zofipecs.blogspot.com

Fiatalok Lendületben Program: www.eurodek.hu

Angliai nemzeti globális nevelés program: http://www.dfes.gov.uk/publications/guidanceonthelaw/115_00/globald.pdf

Anthropolis Antropológiai Közhasznú Egyesület: <http://www.anthropolis.hu/>

Planet Alapítvány: <http://www.planetclub.hu/>

Védegylet: www.vedegylet.hu

Afrikáért Alapítvány: www.afrikaert.hu

Südwind Agentur: www.suedwind-agentur.at

Zöld-Híd Alapítvány: www.zold-hid.hu

Indymedia: www.indy.media.hu

